

КНУБА. У подальших виданнях потрібно врахувати все, що здобуто в умовах незалежності України, а також все те, що становить наукову цінність і видане протягом ХХ ст.

Список використаних джерел

1. Довга Л. Посібник із курсу «Історія української культури» : питання до дискусії/ Довга Л. Філософська думка. Український науково-теоретичний часопис. – 2016. – №3. – С.74-89.
2. Історія Української культури. За заг. редакцією І.П.Крип'якевича Вид.2-е. – К.: «Либідь», 1999. – 656с.
3. Історія української культури [Текст] : курс лекцій / О.В.Лихолат, П.А.Дегтяр, С.Ю.Боева та ін.; під заг. ред. д-ра іст. наук С.О.Костилевої. – К.:НТУУ «КПІ», 2010. – 336 с.
4. Історія української культури: навчальний посібник /Є.В.Перегида та ін. – К.: КНУБА, 2011 – 152 с.
5. Історія української культури: навчальний посібник /Є.В.Перегида та ін. – К.: КНУБА, 2015. – 200 с.
6. Огієнко І.Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Репринтне відтворення видання 1918 р./І.Огієнко – Київ.: «Абрис»,1991. – 272 с.
7. Перегида Є., Малкевич А., Семко В., Ксеніч А. Мовна політика в Україні: між символічним насиллям та вільним мовним вибором. Монографія./Є.Перегида – Київ.: «Бескиди», 2017. – 207 с.
8. Українська культура : історія і сучасність: Навчальний посібник/ За ред. Черепанової С.О. – Львів: Світ, 1994. – 456 с.

*Деревінський Василь Федорович, доктор історичних наук, проф.,
професор кафедри політичних наук КНУБА,
Пащенко Іванна Богданівна, бакалавр*

ТРИПІЛЬСЬКА ПРОТОЦИВІЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ МІСЦЕ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОСУ

Серед енеолітичних племен на території сучасної України провідне місце посідали племена трипільської культури. Західна смуга Лісостепу, що простягалася на заході від Волині й Поділля, на півдні — до Дністра, на сході — майже до Дніпра, стала тереном колонізації спільнот, що сформувалися в Північній та Центральній Європі. У середині V тис. до Н. Х. на Закарпатті вони залишили культуру розписної кераміки, а на Волині та Поділлі — культуру лінійно-стрічкової кераміки, яка зародилася у Карпатському регіоні. Носії цих двох культур мали досить

розвинені хліборобство і скотарство, що проявляється у широкому асортименті зернових (ячмінь, пшениця, просо, овес, жито) та в наявності великої і дрібної рогатої худоби та коней і свиней [1, с.78].

Що являли собою за останніми даними розкопів трипільські житла (площадки)? На поселенні Коломийщина, добре вивченому Трипільською експедицією, і в ряді інших пунктів, трипільські жилі будівлі являли собою багатородинні доми єдиного родового колективу, в яких провадилось спільне господарство. Це — наземні глинобитні будівлі великих розмірів, що доходять площею до 120 — 140 кв. м (20 х 6 м, 21 х 7 м). Вони складаються з кількох камер, розділених поперечними перегородками, в кожній з яких є по одній або дві печі. Конструкція камер будинку часто неоднакова. Крім того, в них удається спостерігати різні переробки.

Багато цікавого для уявлення про трипільський будинок дають глиняні моделі жител, які знаходять в розкопах поруч з іншими предметами культу (наприклад, глиняними фігурками), призначеними для культово-обрядових дій. Знайдені в поселеннях коло Сушківки, Попудні і Володимирівки на Уманщині моделі дають змогу поповнити наші відомості про трипільське житло і добре зрозуміти внутрішнє влаштування цього будинку. Разом з тим позначені на моделях деталі і зроблені при розкопах спостереження багато в чому збігаються.

Будівна техніка в епоху трипільля стояла на досить високому ступені розвитку. Дерево і глина були основними будівельними матеріалами. Дерев'яний (плетений) каркас невисоких стін обмазувався глиною, при чому в глиняну обмазку (в формі вальків) додавали рослинну домішку. В верхніх частинах стіна з таких вальків була, очевидно, не обпалена, а в місці прилягання до основи долівки вона злегка обпалена і утворює разом з укладеними на місці житла вальками фундамент, основу будівлі.

Людина в епоху трипільля будувала своє житло надзвичайно різноманітно, використовуючи поруч з деревом вальки і плитки з обпаленої глини. З вальків, наприклад, крім основи стін і долівки, в будинку робили основу поперечних перегородок, валькова обмазка йшла й на будівництво склепіння печі — вона разом з глиною вкривала плетений каркас з лози. З плиток робили багатощарову долівку, облицховували ними підвищення; з товстіших плиток робили черинь печі.

В житлі постійно спостерігається фарбування окремих його частин, як от зовнішніх стін, печі або колопінного підвищення. Крім того, цікаве фарбування і розпис дають моделі давніх жител: на стінах їх ззовні і зсередини ми бачимо розпис; так само розписом прикрашені вхід і вікно, іноді поріг і долівка. Одна з найцікавіших частин трипільського житла — це піч. В житлі, що складається з кількох камер, звичайно є не одна, а

кілька печей (за числом камер). В великому багатокамерному будинку буває 5 і 6 печей, в кожній камері по одній, а в деяких по дві. Прямокутні склеписті печі завжди вищі долівки і стоять на особливій основі, яка складається з спеціально покладеної валькової основи і часто багатопарового череня печі. На місці розкопів печі виявляються завжди в вигляді великої купи дуже обпаленої (часто до ошлакованості) обмазки заваленого склепіння. Великі вальки пічного склепіння лежать звичайно в зруйнованому стані просто на плитах череня. З одного (зовнішнього) боку вони згладжені, з другого (внутрішнього) ясно помітні сліди відбитків дерева або лози, з яких були збудовані стіни і склепіння печі, а далі обмазані глиною і обпалені. Від сильного вогню (температура доходила понад 1000°) обмазка печей дуже скипала і доходила до оскління поверхні. [2, Розділ V]

У ремісничому виробництві високого рівня досягли чинбарство, кушнірство, прядіння, ткацтво, гончарство та металоливарництво, про що свідчать стандартизація форм їхніх виробів, а також виникнення відповідних спеціалізованих центрів, які обслуговували довколишні місцевості. Освоївши всі відомі для первісної епохи прийоми обробки міді, пізні трипільці остаточно зрозуміли переваги металевих знарядь, що ставали незамінними при деревообробці та будівництві. Поряд з цим не втрачало свого значення і постійно вдосконалювалося мистецтво обробки кістки, дерева, рогу, каменю (зокрема кременю), з яких виготовляли зброю та побутові предмети. Трипільці досконало володіли всіма первісними прийомами обробки цих матеріалів — різанням, свердлінням, шліфуванням тощо. Це створювало передумови для вдосконалення кушнірства, прядіння, ткацтва, які головним чином працювали на виготовлення одягу та взуття. З транспортних засобів трипільці активно використовували сани, в які запрягали волів. Імовірно вони вже вміли виготовляти плоти й човни. [1, с.85]

Знайдено чимало скульптурних виробів, зображуючих людину або тварину. Зображення людини — це звичайно жіноча постать, рідше постать чоловіка. Який зміст вкладали в них первісна людина і для чого вона робила ці фігурки?

Досі думки вчених щодо призначення цих дивних виробів давньої пластики розходяться. Деякі, наприклад, Обермайер, який вивчав мистецтво первісної людини, приходили до висновку, що відомі по всьому Середземномор'ю, в Трої, на Криті і в Дунайському басейні глиняні фігурки являють собою «не прості глиняні іграшки, а мають в основі глибшу, релігійну ідею». Інші, як Гернес, вивчаючи ці фігурки з чисто мистецтвознавчого погляду, вважали їх «не то ідеалом первісної краси, не то ідолами, позбавленими всякого іншого значення, крім того, яке вкладали первісна людина в образ жінки». Існує також думка, що

трипільські фігурки зв'язані з культом покійника і що їх спалювали або лишали разом з померлим на площадці, яка також була «домом мертвих».

В протилежність цим думкам існує погляд, що трипільські фігурки є дитячі іграшки. Але після розкопів на поселенні Коломийщина, які встановили, що площадки є житлами, з'ясувалось, що з кожному з них в певних місцях будинку постійно міститься кілька фігурок, розташованих коло вогнища або коло посудини з перепаленими кістками тварин. [2, Розділ IX]

Трипільське землеробське суспільство досягло високого рівня розвитку і стояло на порозі цивілізації. Останньою називають такий рівень соціально-економічного розвитку суспільства, коли виникають міста і писемність. Величезні трипільські поселення Майданецьке, Тальянки, Доброводи та інші, які налічують до 3 тис. жител і займають площу 200—400 га, по праву вважаються протомістами. Житла тут розташовані концентричними колами, які, можливо, з'єднувалися з центром численними радіальними вулицями. Населення цих племенних центрів перевищувало 10 тис. осіб.

Отже, трипільські протоміста і протописемність дають підстави вважати Трипільля протоцивілізацією. Однак переступити поріг цивілізації трипільцям так і не вдалося, через певні вади економіки та природні негаразди, які спіткали суспільство в IV тис. до н. е.

Господарська культура трипільців мала комплексний характер: домінуюче відтворювальне господарство, основою якого було землеробство, доповнювалося привласнювальною діяльністю. Враховуючи пануючі тоді технологічні прийоми обробки землі та рівень продуктивності праці, для забезпечення однієї особи рослинною їжею треба було засівати біля 0,3 га землі, а однієї сім'ї — 2 га. Досить високого рівня набуло тваринництво.

Екстенсивна перелогова система орного землеробства зумовила спочатку заселення, а потім виснаження всіх придатних для господарської системи чорноземів Правобережної України. Зміни клімату в бік зростання посушливості й поширення степів довершили колапс землеробської економіки, яка була фундаментом протоцивілізації Трипільля.

Вичерпання можливостей екстенсивного землеробства, знищення лісів на значних обширах, які перетворилися на потенційні пасовиська, поширення степів у зв'язку з аридизацією клімату наприкінці IV тис. до н. е. стимулювали підвищення ролі відгінного скотарства.

Значення Трипільля у первісній історії України полягає в тому, що саме з ним пов'язана остаточна перемога відтворюючої економіки на українських землях в IV тис. до н. е. Перехід частини трипільців

від землеробства до скотарства знаменував кінець трипільської сторінки в давній історії України.[7, с.12]

Серед учених існують різні погляди на роль і значення трипільської культури в україногенезі. Зважаючи на її зрілість, самобутність та важливе місце у давній історії України, чимало дослідників схильні вбачати у трипільцях свого роду базову основу формування українського етносу. Підстави для таких тверджень дає збереження у життєдіяльності українців етнокультурних рис трипільської доби, пов'язаних з общинним устроєм поселень, сімейним типом ведення господарства, поширенням своєрідних землеробських обрядів та архітектурних традицій, культу родючості тощо. Отже, неможливо заперечити реальних впливів трипільців на процес україногенезу, як, зрештою, й будь-якої іншої спільноти, що тривалий час перебувала на території України. [1, с.87]

Список використаних джерел

1. Савчук Б. Українська етнологія / Савчук Б. – Ів.- Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 78-88 с.
2. Пассек Т. - Трипільська культура - К., 1941. – 595с.
3. Белановская Т.Д. - Трипольская культура - Л., 1958. – 48с.
4. Бурдо Н.Б. - Населення раннього етапу Трипільської культури межиріччя Дністра та Південного Бугу
5. Залізняк Л. Л. Походження українського народу.— К., 1996. – 31с.
6. Залізняк Л.Л. Від склавинів до української нації. — К., 1997. – 256с.
7. Залізняк Л.Л. Трипільське коріння українців: міф чи реальність? – 17с.
8. Алексеева Т. И. Этногенез восточных славян по данным антропологии. — М., 1973.
9. Біляшевський М.Ф. Борисівське городище // зб. Трипільська Культура на Україні (ТКУ), т. I, Київ, 1926. — 1-7с.
11. Борисенко В. Й. Курс української історії. З найдавніших часів до ХХ століття. — К, 1998. — 616с.
12. Енциклопедія трипільської цивілізації. – К., (ЕТЦ) Укрполіграфмедіа. – Т.І – 703 с.; та Т. II – 654 с.

Філіпчук Олександра Юрївна, студентка КНУБА

ЛУЦЬКІ ПІДЗЕМЕЛЛЯ

Тема луцьких підземель мало досліджена, наповнена вигаданими історіями, що ускладнює пошук реальних об'єктів. Територія, яку можна